

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2003 m. sausio 18 d.

Nr. 12 (3)

Saturday supplement January 18, 2003

No. 12 (3)

Lietuvybė Mažojoje Lietuvoje: nuo Tilžės akto iki šių dienų

Vilius Trumpjonas

Mažosios Lietuvos Lietuvos tautinės tarybos, 1918 m. lapkričio 30 d. pasirašytas, Tilžės Aktas buvo tik iš dalies įvykdytas. Versalio taikos sutarties 39 straipsniu iš Vokietijos buvo atimtas tik Klaipėdos kraštas. Didžioji krašto dalis toliau Vokietinta. Atėję į valdžią, hitlerininkai ėmėsi prieš lietuvininkus prievartos. Jie persekiojo lietuvių kalbą, terorizavo lietuvių veikėjus. 1934 metais buvo viešai sumušti Vydūnas ir Mačiulaitis, nusiaubta E. Jagomasto spaudos įmonė Tilžėje, nuniokoti — Karaliaučiaus ir Tilžės lietuvių etnografinės muziejai, imta drausti lietuviškas pamaldas bažnyčiose. Daugelis Mažosios Lietuvos vietovardžių, nors ir su vokiškomis galūnėmis, nedviprasmiškai bylojo, kas yra senieji krašto šeimininkai. 1938 metais apie 60 proc. senųjų pavadinimų buvo pakeista.

O II Pas. karo metu, prieš Rytų Prūsijos operaciją, Raudonosios armijos daliniuose buvo aiškinama, kad reikės išvaduoti senąsias lietuvių žemes, kurias vokiečių grobikai 700 metų engė, ir jos bus grąžintos Lietuvai. Likus 3 dienoms iki puolimo, apie tai jau nebuvo kalbama.

Antrojo pasaulinio karo pabaiga atnešė naujus okupantų ir visuotinių gyventojų su naikinimą arba išblaškymą. 1946 m. balandžio 7 d. įsakų, visas Karaliaučiaus kraštas buvo perduotas Rusijos SSRS ir pavadintas Kaliningrado sritimi. Į Kaliningrado sritį atvyko persikėlėliai iš visų Sovietų Sąjungos sričių. Persikėlėliams buvo leista suprasti, kad jie atėjo ne kaip užkariautojai, o kaip teisėti šeimininkai — „rusų žeme vaziuojame, vokiečiai grobikai

slavus iš čia išvyjo, mes su fašistais atsiskaitėme ir sušgrabinome savo žemes“. Prieš Antrąjį pas. karą krašte buvo arti 1,200,000 gyventojų (sakoma, kad beveik 40 nuosimčių buvo lietuvių kilmės). Vokietijos valstybės archyvų duomenimis, po bėgimų nuo Raudonosios armijos, 1945 m. balandžio mėn. Rytprūsijoje buvo likę arti 600,000 civilių gyventojų. Sugrįžus daliai pabėgėlių, 1945 m. vasarą ten buvo maždaug 800,000 vietos žmonių. 1950 m. iš jų buvo belikę beveik 75,000, bet ir tas skaičius kasdieną tirpo. Didelė dalis civilių gyventojų mirė badu, nuo epidemijų, raudonarmiečių saivaliavimo. Kelios dešimtys tūkstančių buvo išvaryti į Rytų Vokietiją. Sovietų valdžia per palyginti trumpą laiką atliko tai, ko neįstengė padaryti vokiečiai (nei ordinas, nei kaizeriai, nei naciai). Sovietų valdžia pakeitė ne tik gyventojų sudėtį, bet panaikino senuosius dar likusius lietuviškus vietovardžius bei vandenvardžius.

Šiandien krašte gyvena arti 1,000,000 žmonių. Dauguma gyvena miestuose — maždaug 750,000. Vien Karaliaučiaus mieste per 500,000.

Gyventojų kilmė: rusai — 78 proc., baltarusiai — 7 proc., ukrainiečiai — 3 proc., lietuviai — 3 proc. (vokiečių, lenkų ir kitų).

Šiandien Karaliaučiaus krašte gyvena per 20,000 lietuvių — dauguma tremtiniai — didžlietuviai — kuriems nebuvo leista grįžti į Lietuvą. Jie daugiausia gyvena kaimų vietovėse, netoli Lietuvos Respublikos sienos.

Šiandien Karaliaučiaus krašte, kaip ir pačioje Lietuvoje, daug nežinančių apie Mažosios Lietuvos krašto pra-

eitį — ten, kur buvo išleista pirmoji lietuviška knyga, pirmoji gramatika, pirmasis dainynas, pirmieji lietuviški laikraščiai; kur sukurti pirmieji lietuviški eilėraščiai, pirmoji lietuviška poema, įsteigtas pirmasis Lietuvos krasťotytros būrelis; kur pirmiausia imta rinkti lietuvių tautosaką, tirti lietuvių kalbą; kur atidarytos pirmosios lietuviškos mokyklos, kur įvyko pirmoji lietuvių dainų šventė, suvaizdintas pirmasis lietuvių žemėje lietuviškas spektaklis. Kraštas, kur vaikščiojo Bretkūnas, Mažvydas, Švoba, Kleinas, Rėza, Donelaitis, Kantas, Pretorius, Kalvaitis, Jankus, Zauiniai, Vydūnas, Jagomastas.

Atėiviai po karo iš Lietuvos, sudarydami mažumą tarp rusakalbių ateivių, sovietinio „internacionalizmo“ malūno buvo negailestingai malami: mokyklose jų vaikai prarado gimtąją kalbą, paprastai žmonės greitai rusėjo, o krašte burtis lietuviams ne tik nebuvo sąlygų, net grėsė pavojai.

Subyrėjus Sovietų Sąjungai, Karaliaučiaus krašto lietuviai ėmė atsigaivinti. Bet labai pavėluotai — jau buvo užaugusi karta, kuriai sovietizmas nukirto lietuviškos šaknis. Tačiau dalis, išlaikiusi meilę tėvynei, gimtajai kalbai ir patriotiškumui, dabar buriasi į religines bendruomenes bei kultūrines organizacijas.

Trumpai apie religines organizacijas

Pagal Karaliaučiaus Šventosios Šeimynos parapijos kun. Gauronską, 1991 m. rugpjūčio 6-ąją buvo įregistruota pirmoji katalikų bendruomenė po Antrojo pasaulinio karo — tai buvo Šv. Šeimynos parapija. Šiandien krašte oficialiai įregistruota 21 katalikų parapija, dirba 15 kunigų. Dauguma kunigų atvykę iš Lenkijos, Baltarusijos, Vokietijos ir 2 iš Lietuvos. Krašte veikia įvairios katalikiškos labdaros organizacijos: „Caritas“, „Maltos ordinas“, „Lumen Christi“. Prie kiekvienos parapijos atidarytos sekmadieninės mokyklos, kur vaikai mokosi tikėjimo tiesų — rusų kalba.

1994-tais m. birželio 13 d. buvo pašventinta Šv. Šeimynos parapijos koplyčia Karaliaučiuje. Tai pirmieji maldos namai, pastatyti po karo Karaliaučiaus krašte. 2000 m. rugpjūčio 20 d. buvo pašventinta, Lietuvos pastatyta, Tilžės Kristaus Prisikėlimo bažnyčia. Karaliaučiaus krašte įregistruotos 134 religinės organizacijos, iš kurių 46 Stačiatikių Bažnyčios parapijos. Didžioji dalis cerkvių įrengta buvusiose protestantų bažnyčiose. Taip pat įregistruota 15 liuteronų, 8 adventistų, 5 baltistų, 4 Jehovos liudytojų, metodistų, žydų, musulmonų, budistų, mormonų, Krišnos išpažinėjų, ir kitų religinių bendruomenių.

Karaliaučiaus, Tilžės ir Įsruities miestuose lietuviškos pamaldos vyksta bent kas sekmadienį. Kituose miesteliuose lietuvių pamaldos yra laikomos rečiau — pagal susitarimą su kunigais, kalbančiais lietuviškai. Įsruities lietuvių parapijos kun'gas yra lenkas, Valdemaras Machevičius, išmokęs lietuvių kalbą. Jis taip pat aptarnauja lietuvių, gyvenančius mažesniuose miesteliuose. Šiandien krašto lietuviai bent karts nuo karto turi progą pagarbinti Dievą lietuvių kalba.

Kultūrinės organizacijos

Neseniai Kaliningrado srities Teisingumo valdyboje buvo įregistruota Regioninė Kaliningrado srities lietuvių tautinė-kultūrinė autonomija. Ši organizacija atstovauja Karaliaučiaus kraštui Pasaulio Lietuvių Bendruomenėje. Organizacijai priklauso visos srities lietuvių kultūrinės draugijos: Karaliaučiaus mieste „Rėzos“, Tilžės mieste „Vydūno“, Teodoras Budrys, Tilžės mieste „Birutės“ — Danutė Narušaitė; Įsruities mieste „Nadruva“ — Aleksas Bartnikas; srities sporto klubas „Pilkalnis“; srities lietuvių ūkininkų sąjunga — Leonas Apinavičius; srities „Rusų lietuvių kultūros ir verslo centras“ — Alvydas Muliolis; srities lietuvių jaunimo sąjunga — Ričardas Mikulėnas; srities lietuvių kalbos mokytojų draugija — Aleksas Bartnikas.

Srities rajono draugijos

Gumbinės r. lietuvių kultūros draugija — Elena Galdikienė.
Teplavos r. lietuvių kultūros draugija — Vanda Čiurskė.
Lazdynų r. lietuvių kultūros draugija — Aldona Strojėva.
Gastų r. lietuvių kultūros draugija — Remigijus Tukackas.
Ragainės r. lietuvių kultūros draugija — Beta Uskova.
Stalupėnų r. lietuvių kultūros draugija — Eugenija Zėnuvienė.

Trumpai apie šių metų kultūrinę veiklą

„Birutės“ draugija Tilžėje leidžia laikraštį *Naujoji Aušra*. Srities lietuvių tautinės-kultūrinės autonomija: irgi leidžia laikraštį *Gintaras* lietuvių ir rusų kalba. Šiais metais įvyko jau 9-ta metinė srities lietuvių kultūros šventė — Karaliaučiuje suvaizavo sritįje veikiantys lietuvių ansambliai. Organizavo dainų festivalį „Skambėk, skambėk, lietuviška dainelė“ — balandžio 27 dieną Karaliaučiuje suvaizavo 200 vaikų, besimokančių lietuviškose pradinėse klasėse, būreliuose ir ansambliuose — atvyko parodyti, ką išmokę per mokslo metus.

Klaipėdiečiai...

Nuotr. iš A. Stanevičiaus knygos *Romantiškoji Klaipėda*.

Organizavo srities vaikų kolektyvų kūrybinę stovyklą Giruliuose, „Žuvėdros“ stovyklavietėje, birželio 17-30 d. Stovykloje dalyvavo 75 vaikai, 25 iš Lietuvos. Taip pat organizavo 30 vaikų stovyklavimą Kačerginėje. Srities vaikų ansambliai jau dabar ruošiasi dalyvauti 3-čioje Pasaulio lietuvių dainų šventėje, Vilniuje, 2003 m.

Kasmet draugijos nariai susirenka paminėti lietuviškas tautines šventes: Vasario 16-tąją ir kt.

Draugijos rūpinasi lietuviškosios kultūros pėdsakais — tai: K. Donelaičio bažnyčia/muziejum Tolminkiemyje, ir jo gimtinė Lazdynėliuose. Mažvydo bažnyčia Ragainėje — atidengė memorialinę lentą. Vydūno namas Tilžėje — yra Bareljefas ant namo — nori įsteigti muziejų. Nori atstatyti prie Įsruities pilies stovėjusio paminklo žuvusiems lietuvių uolūnų pulko kariams — ant postamento užrašas „Lietuvių uolūnų Dvylikos pulkas savo kritusiems draugams“. Taip pat rūpinasi, kad nugriautas paminklas Herkui Mantui būtų atstatytas. Narkyčiose, netoli nuo Įsruities, 1993 m. Herkaus Manto paminklinis akmuo buvo pašventintas — o 1994 metais jis buvo jau išmontuotas — nes paminklo statymas nebuvo derintas su Maskva.

Svarbiausia lietuviška veikla — švietimas

Šiandien krašte yra per 20 mokyklų kur yra mokoma lietuvių kalba. Mokytojų skaičius — apie 40, o mokinių skaičius auga ir šiandieną pranoksta 750. Karaliaučiuje, Tilžėje, Ragainėje ir Įsruityje yra lietuviškos klasės, turinčios juridinį statusą krašte. Tose mokyklose mokiniai turi 8 lietuvių kalbos pamokas per savaitę. Lietuvių kalba dėstoma kiekvieną dieną po vieną pamoką. Dailė, darbai bei muzika irgi dėstoma po vieną dieną per savaitę. Mokytojai stengiasi, kad kiekvienais metais būtų įsteigtos pirmosios klasės su lietuvių kalbos dėstymu ir jos tęstus iki pat

aukščiausios klasės mokykloje. Šitos lietuvių kalbos klasės, turinčios juridinį statusą krašte, yra gera lietuviškos išlaikymo galimybė.

Dauguma vaikų krašte yra susibūrę į lietuvių kalbos būrelius, dainų ansamblius mokyklose bei parapijose. Tuose būreliuose vaikų amžius ir kalbos mokymas skiriasi. Sėkmė priklauso nuo mokytojų gabumų. Parapijose lietuvių kalbos būrelių vaikai yra gundomi mesti lietuvių kalbos mokslus ir mokytis vokiečių kalbą, nes ji naudingesnė — tai daro rusiškai kalbančios vienuolės iš Vokietijos.

Lietuvių kalbos mokytojai 1995 metais įsteigė „Lietuvių kalbos mokytojų draugiją“ — dabartinis pirmininkas yra Aleksas Bartnikas, kuris yra ir Įsruities lietuvių kultūros draugijos „Nadruva“ pirmininkas bei Įsruities pedagoginės kolegijos direktorius. Kolegija ruošia pradinii klasių lietuvių kalbos mokytojus. Jose, pernai įvyko jau antroji Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos olimpiada. Už lietuviškos darbą A. Bartnikas 2002 m. spalio mėnesį buvo apdovanojtas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordinu. Tai įrodo, kad krašte yra pasišventusių lietuvių puoseletojų.

Krašto lietuvių kalbos mokytojai gyvena dvejose valstybėse, 15 mokytojų gyvena Lietuvoje, daugiausia Pagėgiuose ir Tauragėje. Jie aptarnauja miestelius netoli Lietuvos sienos.

Ryšiai tarp Mažosios Lietuvos Lietuvių draugijos Čikagoje ir Mokytojų draugijos Karaliaučiaus krašte pra-

sidėjo 1996 metais, kai draugijos nariai nusprendė remti Karaliaučiaus krašto lietuvių vaikus ir jaunimą. Aišku, ta parama būtų neįmanoma be mūsų draugijos rėmėjų. Šiais metais rėmėm daugiau kaip 30 projektų: stovyklą, ekskursijas į Lietuvą bei Mažąją Lietuvą, minėjimus, šventes, konkursus, mokslo reikmenų įsigijimą ir kt.

Norėdamas geriau susipažinti su Karaliaučiaus krašto lietuviais ir jų veikla — nuo 1998 m. esu lankęs kraštą 6 kartus. Praėjusiais metais praleidau daugiau negu savaitę Karaliaučiaus krašte. Esu susitikęs su beveik visais krašto lietuvių kalbos mokytojais ir jų būreliais, lankęs 17 miestų, miestelių. Visur, jaučiau, kad mūsų dėmesys šiam kraštui duoda vietiniams lietuviams kuo pasididžiuoti, parodyti savo kaimynams, kad jie yra vertingi žmonės.

Išpūdziai ir problemos

Vaziuojant per kraštą, keliai duobėti, neprižiūrėti. Vaziuojant tarp miestelių, tik retkarčiais sutiksi kitą mašiną. Miesteliuose daug griuvėsių, beveik niekur nematysi jokios statybos. Daugiau kaip pusė krašto žemės nenaudojama, apleista.

Ekonominė padėtis krašte sunki, kas antras srities gyventojas priklauso prie socialiai remiamos grupės. Komunikacija tarp vietovių problematiška — dauguma žmonių neturi mašinų nei telefonų. Transportas tarp miestelių labai prastas, sunku mokiniams, kurie gyvena toliau nuo mokyklos. Nukelta į 3 psl.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose

Lietuvybė dar gyva Mažojoje Lietuvoje. — 1 psl.

Lituanistikos katedra Illinois universitete. — 2 psl.

Baltijos studijos VDU; susijungė du kultūriniai leidiniai; Mokslo ir kūrybos simpoziumo šauklys. — 3 psl.

Diplomatai imigrantai; Napoleonas ir Lietuva. — 4 psl.

2002 m. gruodžio 13 d. inauguruojamas naujasis Klaipėdos universiteto rektorius, prof. Vladas Žulkus. R. Žiūbro (Elta) nuotr.

PLB Lituanistikos katedra Illinois universitete Čikagoje

Dalia Cidzikaitė,

Illinois universiteto Čikagoje doktorantė

PLB Lituanistikos katedroje nuolatos dėsto profesoriai Violeta Kelertienė ir Giedrius Subačius. Šalia to, prof. Violeta Kelertienė yra dviejų leidinių — *Metmenys* ir *Lituanus* — redaktorė, prof. Giedrius Subačius redaguoja *Archivum Lithuanicum*. Kiekvieną pavasario semestrą į Katedrą paskaitų skaityti atvažiuoja vienas profesorius iš Lietuvos. Prof. Violeta Kelertienė ir prof. Giedrius Subačius kiekvieną semestrą kviečiami dalyvauti disertacijų gynimo komitetuose.

2000 metų rudenio semestrą Lituanistikos katedra pradėjo turėdama septynis studentus: du magistrantus — Kęstutis Šatkauskas ir Rūta Birštonaitė — ir penkis doktorantus — Danas Lapkus, Karilė Vaitkutė, Žydrūnas Drungilas, Jurgita Baltrušaitytė, Dalia Cidzikaitė.

2000 metų Katedros dėstytojų skaityti originalus kursai-seminarai skirti magistrantams ir doktorantams buvo: prof. Violetos Kelertienės „Literatūros teorija“, 1 dalis ir „Vertimo teorija“; prof. Giedriaus Subačiaus „Europos bendrinių kalbų istorija“. 2000 m. pavasarį kursą pavadiniu „Išvijos galvojimai“ skaitė prof. Egidijus Aleksandravičius iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto. 2000 metais Katedroje skaityti kursai bakalaurams buvo: prof. Giedriaus Subačiaus *Lietuvių kultūra*; doktorantė Jurgita Baltrušaitytė *Lietuvių kalba I ir II lygiai*.

2000 metų sausio 5 d. prof. Giedrius Subačius dalyvavo konferencijoje skirtoje vokiečių kalbos standartizacijai (Sheffield, Anglija), kur skaitė pranešimą „Dominant and Dominated Standards: The Influence of Printers on Textual Orthography“ (Dominuojančios ir dominuojamos standartinės kalbos: spaustuvinių įtaka rašybai).

2000 metų kovo 17 d. prof. Giedrius Subačius dalyvavo Artūro Ozols konferencijoje (Ryga, Latvija) su pranešimu „Written Standard and Spoken Standard: Varieties?“ (Rašomoji ir šnekamoji standartinė kalba: variantai?).

2000 metų birželio mėnesį prof. Violeta Kelertienė skaitė du pranešimus „The Marginalized Characters in Jurgis Kunčinas' Fiction“ (Marginaliai Jurgio Kunčino prozoje), Association for the Advancement of Baltic Studies, Georgetown, DC ir „Soviet Censorship in Lithuania“ (Tarybinė cenzūra Lietuvoje), Netherlands Institute for Advanced Study, Waasenaar, Olandija.

2000 metų liepą prof. Violeta Kelertienė dalyvavo Europos lietuvių studijų savaitėje (Heidelberg, Vokietija) su pranešimu „How Does Postcolonialism Apply to Lithuania?“ (Ar postkolonializmas pritaikomas Lietuvai?).

2000 metų rugsėjo 12 d. prof. Giedrius Subačius dalyvavo apvalaus stalo diskusijoje Santaros-Šviesos federacijos konferencijoje, Lemontas, Illinois.

2000 metų rugsėjo 22 d. prof. Giedrius Subačius skaitė pranešimą „Two Types of Standard Language History in

Europe“ (Du standartinių Europos kalbų istorijos tipai), The Henry Sweet Society for the History of Linguistic Ideas, metinis kolokviumas, Edinburgh, Anglija.

2000 metų spalio mėnesį prof. Violeta Kelertienė pranešimą pavadiniu „Lithuania at the End of the Soviet Union“ (Lietuva Tarybų Sąjungos žlugimo išvakarėse) skaitė University of Washington, JAV.

2000 metų gruodžio 12 d. prof. Giedrius Subačius dalyvavo konferencijoje Maskvoje (Rusija) „Baltai senaisiais laikais ir viduramžiais: kalba, istorija, kultura“ skirtoje Donatui Banionui atminti, kur skaitė paskaitą „Kalikstas Kasakauskis' Attitude to Written Lithuanian“ (Kaliksto Kasakauskio pažiūros ir rašomąją lietuvių kalbą).

2000 m. gegužės mėn. magistro laipsnį įsigynė Rūta Birštonaitė. Šiuo metu ji dirba kultūriname savaitraštyje *Šiaurės Atėnai* (Vilnius).

Nuo 2000 metų rudens semestro į Katedrą magistrantūros programai atvyko Audronė Savickaitė iš Šiaulių Pedagoginio universiteto.

2000–2001 metų laikotarpį katedroje lankėsi Vilniaus universiteto doktorantas Karolis Klimka, Vilniaus Pedagoginio universiteto doktorantė Rūta Mėlinskaitė, Vytauto Didžiojo universiteto doktorantė Daiva Dapkutė ir Vilniaus universiteto magistrantas Rimas Žilinskas.

2000 m. parašyti straipsniai, recenzijos:

Rūta Birštonaitė. „Šiandieninė tikrovė magiškojo realizmo veidrodyje“, *Metmenys*, 2000 (79), 186–191.

Giedrius Subačius. „XVII–XIX amžiaus lietuvių kalbos gramatikų publikavimo būklė“, *Archivum Lithuanicum* 2, 2000, 255–268.

Giedrius Subačius. „Kaliksto Kasakauskio pažiūros ir rašomąją lietuvių kalbą“, *Tarptautinis baltistų kongresas „Baltų kalbos amžių kaitoje“*. Pranešimų tezės, Riga: LU Latviešu valodas institūts, 2000, 303.

Dalia Cidzikaitė. „Jaunimo savaitgalis Vašingtone“, *Pasaulio lietuvis* 4, 2000 balandis.

Žydrūnas Drungilas. „Susitikimas su Liūtu Mockūnu“, *Gintaro lašai*, 2000 liepos 12 d.

Giedrius Subačius. „Two Types of Standard Language History in Europe“ (Du standartinių Europos kalbų istorijos tipai), *The Henry Sweet Society for the History of Linguistic Ideas Bulletin* 35, November 2000 (The Seventeenth HSS Colloquium 2000, Abstract of papers), 57–58.

Giedrius Subačius. „Otošonijė Kalikstasa Kasakauskis k pismennomu Litovskomu jazyku“ (Kaliksto Kasakauskio pažiūros ir rašomąją lietuvių kalbą). *Baltų v drevnosti i srednevekovje: jazyki, istorija, kultura. Tezisy meždunarodnoj naučnoj konferencii pamiati Egidijusa Banionisa*, Maskva, 2000 11–12 Dekabris, 62.

Kristina Sakalavičiūtė. „Popietė su Kaziu Bradūnu“, *Darbai ir dienos*, 2000, 239–247.

Kristina Sakalavičiūtė. „Eilėraščiai“ (Ivadinis straipsnis į A. Pakėnas *Eilėraščiai, šildantys žebenkties sužeistą paukštį*). *Ukmergės diena*, 2000, 6.

Kristina Sakalavičiūtė

2001 metais Katedros dėstytojų skaityti originalus kursai-seminarai magistrantams ir doktorantams buvo: prof. Violetos Kelertienės „Literatūros teorija“, 2 dalis ir „Lietuvių išvijos drama“; prof. Giedriaus Subačiaus „Sociolingvistikos teorija“; vizitavęs profesorius Vladas Sirutavičius (Vilniaus universitetas) skaitė kursą „Lietuvių moralinė vaizduotė XIX amžiuje“. 2001 metais Katedroje skaityti kursai bakalaurams buvo: prof. Giedriaus Subačiaus *Lietuvių kultūra*; doktorantė Dalia Cidzikaitė *Lietuvių kalba I ir II lygiai*.

2001 metų vasario 23 d. prof. Giedrius Subačius dalyvavo Žemaičių akademijos konferencijoje (Plungė) su pranešimais „Vyskupas Motiejus Valančius ir Simonas Daukantas“, „Motiejus Valančius — rašytojas, istorikas, kultūros veikėjas, tautos švietėjas“.

2001 metų balandžio 27 d. prof. Giedrius Subačius skaitė pranešimą pavadiniu „Vyskupas Motiejus Valančius — filologas“, Žemaičių akademijos konferencija, Telsiai.

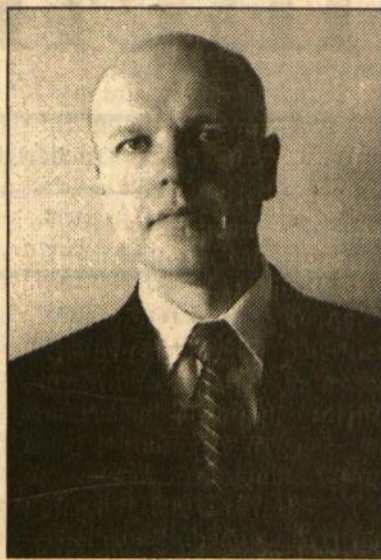
2001 metų birželio 18 d. prof. Violeta Kelertienė Santaros-Šviesos konferencijoje (Anykščiai) skaitė pranešimą „Postkolonializmas lietuvių literatūroje“.

2001 metų rugsėjo mėnesį Santaros-Šviesos federacijos konferencijoje (Lemontas, Illinois) pranešimus skaitė Katedros doktorantas Žydrūnas Drungilas („Virtualios bendruomenės“) ir prof. Giedrius Subačius („Du standartinių Europos kalbų istorijos tipai“).

2001 metų rudenį prof. Violeta Kelertienė dalyvavo Ketvirtosios Baltų Studijų konferencijoje (Tartu universitetas, Estija), kur skaitė pranešimą „Postcolonialism and Fiction in Lithuania“ (Postkolonializmas ir proza Lietuvoje).

2001 metų gruodžio 8 d. prof. Violeta Kelertienė Stokholmo universitete skaitė pranešimą „Forms of Consorship Evasion during the Soviet Years as an Expression of Nationalism“ (Cenzūros vengimo formos sovietiniais metais — nacionalizmo išraiška).

2001 m. rugsėjo mėn. doktorantas Danas Lapkus apgynė daktaro disertaciją tema „The

Dr. Danas Lapkus.

Boundaries of the Subtext: Forbidden Identities in Lithuanian Art and Prose Fiction of the 1980's“ (Subteksto ribos: uždrausti identitetai 9-ojo dešimtmečio lietuvių dailėje ir prozoje) (vadovė prof. Violeta Kelertienė, komiteto nariai: Giedrius Subačius, Rimvydas Šilbajoris, Kęstutis Paulius Žygas, Sona Hoisington). Šiuo metu Danas Lapkus studijuoja teisę Indianoje.

Nuo 2001 m. rudenio magistrantūros programoje pradėjo studijuoti čikagietė Elizabeth Novickas, o nuo pavasario semestro — Kristina Sakalavičiūtė iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto.

2001–2002 m. Katedroje lankėsi Vilniaus universiteto doktorantas Almantas Samalavičius.

2001 m. parašyti straipsniai, recenzijos:

Giedrius Subačius. „Dominant and Dominated Standards: the Influence of Printers on Textual Orthography“ (Dominuojančios ir dominuojamos standartinės kalbos: spaustuvinių įtaka rašybai), *Standard Germanic, Conference on the Standardization of the Germanic languages. Abstracts*, University of Sheffield, 2001 sausio 4–7.

Žydrūnas Drungilas. „Vytautas Bakaitis: lietuvių poezijoje jaučiamas Renesansas“ (interviu), *Gintaro lašai*, 2001 balandžio 4 d.

Dalia Cidzikaitė. „Domyko Budriko knygos *Namų kryžius* (1859) kalba“, *Archivum Lithuanicum* 3, 2001, 153–166.

Giedrius Subačius. „Spaustuvinių įtaka rašybai ir jos standartams“, *Archivum Lithuanicum* 3, 2001, 129–152.

Giedrius Subačius. „Du Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos rankraščiai: *Kninga turinti savę kozonius ir Rekolekcijos dvasiškos*“, *Archivum Lithuanicum* 3, 2001, 167–184.

Giedrius Subačius. „Written Standard and Spoken Standard“ (Rašomoji ir šnekamoji standartinė kalba), *Baltų filologija* 10, 2001, 127–136.

Giedrius Subačius. „Senieji Renavo kapų tekstai“, *Žemaičių praeitis* 9. Renavas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, 231–234.

Dalia Cidzikaitė. „Du S. Parulskio bandymai kurti naują dramaturgiją lietuviškajam teatrui“, *Metmenys*, 2001 (80), 65–91.

Dalia Cidzikaitė. „Santaros-Šviesos konferencija“, *Draugas*, 2001 rugsėjis.

Kristina Sakalavičiūtė. „Atėjus brėžti saulės ženklą“, *Eskizai: Ukmergės krašto kultūrinis almanachas*, 2001, 88–90.

Kristina Sakalavičiūtė. „Eilėraščiai“, *Eskizai*, 2001, 146.

2002 metais Katedros dėstytojų skaityti originalus kursai-seminarai skirti magistrantams ir doktorantams buvo:

prof. Violetos Kelertienės „Klasikinių formų poezija“; prof. Giedriaus Subačiaus „Žemaičių bendrinė kalba XIX amžiuje“ ir „Lietuvių kalbos istorija“; profesorės iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Rūtos Marcinkevičienės „Žanro teorija sociolingvistikoje“. 2002 metais Katedroje skaityti kursai bakalaurams buvo: prof. Violeta Kelertienė *Lietuvių proza cenzūros sąlygomis*; prof. Giedrius Subačius *Lietuvių kultūra*; doktorantė Dalia Cidzikaitė *Lietuvių kalba I ir II lygiai*; doktorantas Žydrūnas Drungilas *Lietuvių kalba III ir IV lygiai*.

2002 metų rugsėjo 6 d. Santaros-Šviesos federacijos konferencijoje (Lemontas, Illinois) pranešimus skaitė doktorantė Dalia Cidzikaitė „Filmo anotacija — iš paribio ir vis labiau populiarėjanti žanra“ ir magistrantė Audronė Savickaitė „Propagandos apraiškos A. Skėmos dramoje *Pabudimas*“.

2002 metų rugsėjo 28 d. prof. Giedrius Subačius dalyvavo tarptautinėje konferencijoje skirtoje 400 metų lietuviškai Biblijai paminėti (Grefswald, Vokietija) „Die Bretke-Forschung am Institut fuer Litauische Sprache — Stand und Perspektiven“ (Jono Bretkūno kalbos tyrimai Lietuvių kalbos institute).

2002 metų lapkričio 9–14 d. prof. Violeta Kelertienė dalyvavo Frankfurto knygų mugėje (Frankfurt, Vokietija), kur talkininkavo Lietuvos Kultūros ministerijai ir „Baltų lankų“ leidyklai.

2002 m. gegužės mėn. magistro laipsnį gavo Kristina Sakalavičiūtė. Šiuo metu Kristina tęsia doktorantūros studijas Vytauto Didžiojo universitete Kaune.

2002 m. Katedroje lankėsi Vitalija Stravinskienė iš Istorijos instituto Vilniuje.

2002 m. mėcenatė Berniece Danilavičiūtė Kellogg iš San Mateo (CA) Katedrai padovanojo keturis Adomo Galdiko paveiklus.

2002 m. parašyti straipsniai, recenzijos:

Elizabeth Novickas. „Jonas Bretkūnas: Biblijos lietuvių kalbą vertėjas“, *Draugas*, 2002 spalio 26 d.

Rūta Birštonaitė. „Kai kurie anglų, slovakių ir lietuvių šnekamųjų standartinių kalbų formavimosi bruožai“, *Archivum Lithuanicum* 4, 2002, 265–272.

Dalia Cidzikaitė. „Anglų kalbos terminai *common language, national language, literary language, King's lan-*

guage, standard language ir jų lietuviški atitikmenys“, *Archivum Lithuanicum* 4, 2002, 273–282.

Giedrius Subačius. rec. kn.: *The Development of Standard English 1300–1800. Theories, Descriptions, Conflicts*, ed. Laura Wright. *Archivum Lithuanicum* 4, 2002, 227–234.

Giedrius Subačius. „Perspectives of a History of European Standard Languages“ (Standartinės Europos kalbų istorinės perspektyvos), *Lituanus* 48(1), 2002, 18–26.

Violeta Kelertienė. Įvadas Julijos Švabaitės poezijos knygai *Kur šių naktį nakvosi*, Čikaga. Lietuviškos knygos klubas, 2002, 5–7.

Kristina Sakalavičiūtė. „Vakarai, atsigręžę į Rytus“ (recenzija Beno Ulevičiaus knygai *Dieviškieji Rytai*). *XXI amžius*, 2002.

2000–2002 m. Katedros dėstytojų ir studentų išleistos knygos, parašyti knygų skyriai:

Violeta Kelertienė. „Romualdai G., kurio nebuvo: apie percepciją, potekstes ir buvimą“, *Kūrybos studijos ir interpretacijos: Romualdas Granauskas*, sudarė Rimas Žilinskas, Vilnius: Baltos lankos, 2000, 69–78.

Violeta Kelertas. „Įvadas i Kostą Ostrauską“, *Dictionary of Literary Biography*, v. 232: Twentieth Century Eastern European Writers, ed. Steven Serafin, Detroit etc.: Brucoli Clark Layman, 2001, 279–289.

Giedrius Subačius. *Kaliktas Kasakauskis: Lietuvių bendrinės kalbos konjunktūra*. *Bibliotheca Archivi Lithuanici I*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2001, 128 p.

Giedrius Subačius. *X.D.K.P.S.*

lietuvių kalbos gramatika: XX amžiaus pradžia. Bibliotheca Archivi Lithuanici 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, 368 p.

2000–2002 m. vertimai:

Žydrūnas Drungilas. Viktor Kulle. „Kapsulė su serumu“, *Akiračiai*, 2000 vasaris.

Žydrūnas Drungilas. Stanley Fish. „Tiesiog publikuota: beprasmės smulkmenos“ (Just Published; Minute Without Meaning), *Gintaro lašai*, 2000 birželio 14 d.

Žydrūnas Drungilas. Michael Joyce. „Popietis, pasakojimas“. (Afternoon, The Story), *Gintaro lašai*, 2000 liepos 12 d.

Kristina Sakalavičiūtė. Ikko Tanaka. Stasio poezija (apie dailininko Stasio Eidrigevičiaus kūrybą), *Draugo literatūrinis priedas „Literatūra. Menas. Mokslas“*, 2002.04.13, nr. 72 (15), 3.

Dalia Cidzikaitė ir Aušra Veličkaitė. Irena Mačiulytė-Guiford. *Prisilietimas* (Embrace), Čikaga: A. Mackaus knygų fondas, 2002, 136 p.

Kristina Sakalavičiūtė. Jurga Ivanauskaitė. *Raudona suknėlė* (The Red Dress). Lituanus, 2002 Winter.

Per 2000–2002 metus Katedroje su paskaitomis lankėsi prof. Ilona Maziliauskienė, prof. Rimvydas Šilbajoris, muzikologas ir pianistas Rokas Zubovas, kun. Kazimieras Ambrasas, doc. Vanda Juknaitė, Vilniaus universiteto dėstytojas Arūnas Sverdiolas, prof. Algis Mickūnas, Klaipėdos universiteto dėstytojas Algimantas Valantiejus, Šiaulių universiteto dekanas Stasys Tumėnas, Seimo narys Vytautas Landsbergis.

Prof. Violeta Kelertienė, Lituanistikos katedros Illinois universitete vedėja.

Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus su Kalifornijos lietuviais. Iš kairės: Berniece (Danilavičiūtė) Kellogg, Antanas Mažeika, Liucija Mažeikienė, prez. Adamkus ir kiti.

Po paskaitos labai malonu atsisveikinti: Baltijos studijų vasaros kursų dalyviai.

Baltijos studijos ir lietuvių kalba

Vytauto Didžiojo universitetas yra antroji institucija Lietuvoje, pradėjusi išieivius iš Lietuvos ir užsieniečius mokytis lietuvių kalbos bei kultūros. 1997 m. VDU buvo parengta Baltijos studijų programa, dėstoma anglų kalba ir skirta visiems, gyvenantiems Lietuvoje ar už jos ribų ir besidomintiems lietuvių kalba ir kultūra. 1997 m. VDU buvo parengta Baltijos studijų programa, dėstoma anglų kalba ir skirta visiems, gyvenantiems Lietuvoje ar už jos ribų ir besidomintiems lietuvių kalba ir kultūra. 1997 m. VDU buvo parengta Baltijos studijų programa, dėstoma anglų kalba ir skirta visiems, gyvenantiems Lietuvoje ar už jos ribų ir besidomintiems lietuvių kalba ir kultūra.

Dalyvauti vasaros kursuose atvyksta visi, kas nori pažinti Lietuvą, jos kultūrą, meną, istoriją, tradicijas ir išmokti kalbėti viena seniausių indoeuropiečių prokalbės kalbų — lietuvių kalba. Keturias liepos ir rugpjūčio mėnesio savaites

vasaros kursų dalyviai naujai, įdomiai ir smagiai leidžia laiką. O jo užtenka ir dirbti, ir linksintis. Rytais universiteto auditorijose vyksta lietuvių kalbos, literatūros, dailės, istorijos, ekonomikos ir politikos paskaitos. Po pietų studentai ir dėstytojai kartu keliauja po puikų Kauno senamiestį, aplanko meno galerijas ir muziejus, susipažįsta su miesto apylinkėmis. Tai puiki proga ne tik pažinti naują aplinką, bet ir rasti naujų draugų. Ekskursijoje į Rumšiškės liaudies buities muziejų studentai turi galimybę susipažinti su lietuvių buitimi lankydami „Ragučio“ alaus darykloje mato, kaip verdama alus ir jo ragauja. Lietuviškų cepelinų puota, tarptautinis vakarėlis su tradiciniais įvairių šalių patiekalais, dainom ir šokiais visiems labai patinka. Taip kartu mokantis, bendraujantis ir patiriant vis naujų išspūdžių, laikas prabėga nepastebimai. Na, o savaitgaliais visi keliauja po Aukštaitiją, Dzūkiją, Žemaitiją, Suvalkiją — keturis Lietuvos regionus. Pirmosios sostinės Kernavės pilialiniai, paslaptiniai Trakų pilis, modernus Europos skulptūrų parkas prie Vilniaus, Kryžių kalnas prie Šiaulių, Grūto parkas ir gintarinis Palangos pajūris, Aukštaitijos nacionalinis parkas — tai tik nedidelė dalis to, ką pamato lietuvių kalbos ir kultūros vasaros kursų dalyviai. Daugelis jų nori dar kartą čia sugrįžti, nes nauji draugai, sena egzotiška ir skambi kalba, ma-

lonūs ir geri išpūdžiai yra tai, ko laukiame iš atostogų...

Šiemet pagal Baltijos studijų programą antrą kartą surengti intensyvūs lietuvių kalbos žiemos kursai. Juose dalyvauja 11 užsieniečių. Jiems, kaip ir vasaros kursų dalyviams, taip pat parengta ne tik mokomoji, bet ir kultūrinė programa. Juk pažinti, keliauti ir pramogauti Lietuvoje galima ne tik vasarą! Žiemos kursų dalyviai lankysis Rumšiškėse, kur bus surengta amatų diena, Kauno muzikiniame teatre žiūrės operetę „Šikšnosparnis“, turės galimybę pamatyti meninių filmų. Kursų rengėjai tikisi, kad maloniai ir turiningai praleidę 2 žiemos savaites Kaune, jų dalyviai norės čia sugrįžti ir vasarą.

Ineta Savickienė, Tarpautinių ryšių skyriaus vedėja,

Asta Ambrasaitė, Baltijos studijų koordinatore, Ramunė Šarkauskienė, Baltijos studijų lietuvių kalbos dėstytoja

2003 m. Mokslo ir kūrybos simpoziumo Šauklys

Šiuo kvietiamie dalyvauti, pristatant mokslinį-kūrybinį pranešimą 2003 m. Mokslo ir kūrybos simpoziume, kuris įvyks 2003 m. gegužės 21-25 d., Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois.

Numatytos sekcijos ir temos:

1. Lituanistika (literatūra, kalbotyra, tautosaka, ir t.t.);
2. Istorija;
3. Griežtieji mokslai (fizika, chemija, biologija, biotechnologija, biochemija, neurologija, ir t.t.);
4. Teisė;
5. Inžinerija, architektūra;
6. Medicinos mokslai;
7. Informatika;
8. Vadyba;
9. Ekonomika;
10. Sociologija;
11. Politiniai mokslai;
12. Aplinkosauga;
13. Kompiuteriniai mokslai;
14. Lietuvių mokslininkų produktyvumas, mokslo populiarinimas visuomenėje, jauniosios kūrėjų kartos veiklos globalizacija ir grįžtamasis ryšys su Lietuva.

Pranešimo tematika yra paliekama pranešėjo nuožiūrai, bet ji turi atspindėti autoriaus profesinės srities igūdžius ir būti surišta su pasirinktos sesijos kryptimi. Paskiriems pranešimams skiriama 20 min., bet neilgiau, kaip 25 min. Tarpe 5 ir 10 min. paliekama klausimams ir komentarams. Pageidaujantieji padaryti pranešimus, prašomi užsiregistruoti per internetą (<http://mks.lms.lt>) ir pristatyti tērę

Kultūrinius leidinius — Lietuvos rašytojų sąjungos savaitraštį *Literatūra ir menas* bei mėnraštį *Dienovidis* užsimeję išjudinti iš inertiško kultūrinei spaudai sudarytos nepalankios sąlygos, ėmėsi patys šių leidinių redaktoriai — Kornelijus Platelis ir Aldona Žemaitytė. Kartu su redakciją žmonėmis jie nutarė sujungti savo pajėgas ir nuo 2003 metų pradėti leisti, iš anuodviejų minėtų leidinių sudarytą, dviejų spaudos lankų (24 puslapių) savaitraštį *Literatūra ir menas* — *Dienovidis*. Be to, kas ketvirtis išėis žurnalas *Dienovidis-Literatūra ir menas*. Pasak K. Platelio, šiame žurnale kultūros procesai ir jos politika bus atspindima ir nagrinėjama plačiau bei nuodugniau. K. Platelis pridūrė, kad šie jungtiniai leidiniai igalins skaitytojus plačiau suapžindinti su dabarties ir praities kultūros reiškiniais, įvykiais, bei žmonėmis, skelbti daugiau publicistikos, literatūros ir meninio gyvenimo aktualijų, kultūros istorijos rašinių, diskusijų dėl lietuvių tautinės kultūros padėties perspektyvų, pateikti — daugiau naujosios lietuvių literatūros, taip pat išieivijos rašytojų bei užsienio autorių kūrinių, o taip pat pokalbį su rašytojais, dailininkais, kitais meno ir kultūros veikėjais. Tokiame didesnės apimties, jungtiniame leidinyje susidarys galimybės pranešti visuomenei apie teatruose, koncertų salėse, muziejuose, meno galerijose vykstantius renginius, informuoti apie išleidžiamas knygas.

Savaitraštis *Literatūra ir menas* — *Dienovidis*, taip pat žurnale spausdinami publicistiniai, eseistiniai rašiniai su stiprinus šių kultūrinių leidinių visuomeninę tematiką. Kaip ir anksčiau, nemėginsime piršti kurios nors vienos nuomonės apie Kultūrą ir socialinius reiškinis, o stengsimės suteikti žodį visiems, kurie nori būti išgirsti ir turį ką pasakyti, — pareiškė naujojo leidinio redaktoriai K. Platelis ir A. Žemaitytė.

Jau išėjo jungtinio leidinio — savaitraščio *Literatūra ir menas* — *Dienovidis* pirmasis numeris. Iš tiesų, jame daugiau literatūros, meno, kultūros aktualijų, publicistikos. Be kita ko, savaitraštyje spausdinamas A. Žemaitytės pokalbis su suakutvininke, — iškilia literatūros tyrinėtoja, literatūrologijos karalienė vadinama, prof. Vanda Zaborskaitė, tyrinėjanti senąją lietuvių literatūrą bei 19-20 a. lietuvių rašytojų kūrybą. Plačiau aptariamas neseniai išleistas V. Zaborskaitės veikalas *Tarp istorijos ir dabarties*. Literatūrologės J. Sprindytės nuomone, šis veikalas greta A. Zalatoriaus *Literatūra ir laisvė*, V. Kubiliaus *Literatūra istorijos lūžyje* bei V. Daujotytės *Parašyta moterų*, yra ypatinga knyga mūsų literatūros moksle.

Daug vietos naujame leidinyje skiriama egzode rašiusiai, o dabar Vilniuje gyvenančiai rašytojai-poetėi Birutei Pukelevičiutei. Jai skiriamas įdomus bei platus Wisconsin (Madison) universitete profesoriavusios mūsų tautietės, literatūrologės Birutės Cipliauskaitės straipsnis „Birutė Pukelevičiute: moteriškasis bylojimas“. Autorė su gilia įžvalga nagrinėja B. Pukelevičiutės kūrybą, plačiau apsištodama prie poezijos knygų *Metūgės* ir *Atradimo ruduo*. Pasak B. Cipliauskaitės, nuo pat pirmojo eilėraščių rinkinio (*Metūgės*, 1952) pasirodymo Pukelevičiute išsiskyrė ryškiu originalumu ir iki

Jungtinis kultūrinis leidinys

Literatūra • Menas DIENOVIDIS

tol neįprastu meilės temos pateikimu iš šiuolaikinės moters perspektyvos. To pasiekti nebūtų buvę įmanoma, nesukūrus visiškai naujos sampratos. Tokios naujos, kad ji net išprovokavo tradiciškai nusiteikusių kritikų neigiamą reakciją, paskatinusią rašytoją pasukti į prozą. Tikėtai 1990 m. pasirodė antra jos poezijos knyga *Atradimo ruduo*; ją sudaro dvi dramatinės poemos ir pluoštas eilėraščių, kurių stilistika panaši į *Metūgių*. Pastarasis rinkinys įtvirtino autorę kaip vieną savičiausių išieivijos poezijos autorių — rašo prof. B. Cipliauskaitė.

Prie B. Cipliauskaitės straipsnio pateikiama daug kam nežinomų žinių apie to straipsnio autorę. R. Cipliauskaitė yra dar ir autoterin-gan ispanistė ir ispanų ir prancūzų kalbas išvertusi ir sveturišleidusi šiuolaikinės lietuvių poezijos rinktinę. Jasukaitytės romaną *Stebuklinga patvorių žolė* J. Degutytes ir B. Pukelevičiutės poezijos knyga *Tarp Saulės ir netekties*, atskiru leidiniu Barcelonoje — B. Pukelevičiutės *Rauda iš Atradimo rudens*.

Leidinio *Literatūra ir menas* — *Dienovidis* pirmame numeryje nagrinėjamos ir kitos meno sritys. Literatūrologė E. Biliutytė savo straipsnyje „Apie esse“ bene pirmą kartą mūsų kultūrinėje spaudoje išsamiai ir konkrečiai nagrinėja šį literatūros žanrą ir jo pasireiškimus Lietuvoje. E.

Černiauskaitė rašo apie jaunų dailininkų kuriamą scenografiją, J. Kazakevičius aptaria vidurinėsios kartos dailininko A. Baltrūno tapybą, A. Stasiulis — M. Levitan-Babenski-nės autorinę gobelenų ir pastelių parodą. Nuošalėje neliko ir teatras-pateikiamas aktorės E. Žebertavičutės kūrybinis portretas.

Savaitraštyje spausdinami naujausi mūsų rašytojų bei vertėjų kūriniai. Tai vieno įdomiausių šiandienos prozininko J. Šikšnelio apsakymas „Likimo pusiaukelė“, neseniai Vilniuje vykusio Literatūrinio Filologijos rudens dalyvių — penkių jaunų poetų eilėraščiai, Kanadoje gyvenančio vertėjo V. Petrausko visas pluoštas iš ispanų ir lietuvių kalbą išverstos poeto Fabio Morabito poezijos.

Šį kartą leidinys pristato, recenzuoja dvi neseniai pasirodžiusias knygas — H. Ch. Anderseno pasakas *Dvylika iš pašto karietos* ir V. Lissausko knygą-albumą *Vilnius. Užupis ir gretimos erdvės*.

Pranešama apie dviejų rašytojų — Ramūno Klimo ir Algirdo Gustaičio mirį. Los Angeles gruodžio 24 d. mirusiam rašytojui A. Gustaičiui ir jo kūrybinei veiklai skiriami net du jautriai parašyti literatūros tyrinėtojų V. Aurylos ir D. Strigaitės straipsniai.

Naujajame leidinyje neaplenkta platesnė kultūrinė erdvė, apimanti ir provinciją.

Nukelta į 4 psl.

Lietuvybė Mažajoje Lietuvoje

Atkelta iš 1 psl.

Daugelis mokytojų iš Lietuvos praleidžia per daug laiko eidami per sieną, laukdami autobuso, tai per mažai laiko lieka jų mokomiesi būreliams. Šiandien galima beveik kas dieną skaityti apie Europos Sąjungos ir Rusijos susitarimus dėl tranzito tarp Karaliaučiaus krašto ir Rusijos. Galiu sakyti, kad krašto mokytojai, abipus Nemuno, yra susirūpinę.

Politinė padėtis irgi problematiška. Rusijos demokratinės reformos dar neįveiktos krašte. Kai jokių Leningradų, Stalingradų patioj Rusijos nebeliko, Karaliaučiaus krašte niekas nepasikeitė. Kaip ir Sovietų Sąjungos lai-

kais, srities centras ir visa sritis tebevadinama artimausia Stalino parankinio, Berijos bendražygio vardu. Tai, Kalininas, Aukščiausios tarybos prezidiumo pirmininkas, kuris pasirašydavo visus totalitarinio režimo ir jo nežmoniškų represijų aktus. Kalininas atsakingas už lenkų karininkų sušaudymą Chatynėje ir mases 5-ojo dešimtmečio deportacijas. Rusija, žengdama į Europos sandraugą, į Europos Tarybą, pirmiausia turi atsakyti tokių simbolių, kokia šiandien yra „Kalininogrado“ karta, kurią lietuviškai katedrą Karaliaučiaus universitete. Lietuvybės puoselėtojai Karaliaučiaus krašte turi ir kitų veiklos planų — jiems reikia rėmėjų ir geros valios iš vietinės valdžios.

Gumbinės „Nadrūvelė“, vadovaujama Algirdo Karmilavičiaus, dainuoja VII Karaliaučiaus srities lietuvių kultūros šventėje. S. Šamborskis nuotr.

Baltijos studijų vasaros kursų (2002 m.) dalyviai prie Vytauto bažnyčios Kaune.

Leidiniai

Gary Hartman

The Immigrant as Diplomat

ETHNICITY, NATIONALISM, AND THE SHAPING OF FOREIGN POLICY IN THE LITHUANIAN-AMERICAN COMMUNITY, 1870-1922

Imigrantai kaip diplomatai

Amerikos lietuvių veiklos istorija 1870-1922 m.

Naujausia knyga, išleista Lituanistikos tyrimo ir studijų centro, yra dr. Gary Hartman, *The Immigrant as Diplomat: Ethnicity, Nationalism, and the Shaping of Foreign Policy in the Lithuanian American Community 1870-1922*. Knyga didesnio formato, 258 puslapiai, 40 puslapių nuotraukų bei dokumentų. Visos iliustracijos ir dokumentai iš Lituanistikos tyrimo ir studijų centro archyvų. Knyga išleista su Lietuvių fondo parama.

Visuomenė yra skaičius apie Amerikos lietuvių veiklą nuo 1870 iki 1922 metų įvairiose mūsų istorikų knygose: Konstantino Jurgėlo: *Lithuania and the United States* (1985); Antano Kučo *Lithuanians in America* (1995); Vincento Liulevičiaus: *Išėjimo vaidmuo nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe* (1981); Juozo Skiriaus *U.S. Government Policy Toward Lithuania 1920-1922*; ir nemažai straipsnių mūsų periodinėje spaudoje ar straipsnių Lietuvos istorijos knygose. Įdomu pažymėti, kad visos paminėtos knygos, išskyrus Antano Kučo, buvo arba Lituanistikos tyrimo ir studijų centro išleistas, arba pagrįstos Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Pasaulio lietuvių archyvo (LTSC/PLA) medžiaga. Iki šios knygos pasirodymo nebuvo išsamaus, mokslinio ir chronologinio Amerikos lietuvių veiklos išdėstymo nuo 1870 iki 1922 metų kovoje už Lietuvos laisvę, ekonominę stabilizaciją ir Amerikos pripažinimą Lietuvos *de jure* ir *de facto*. Tai pirmą išsamų mokslinį studiją, kuri aiškiai išdėsto ir pristato tų laikų Amerikos lietuvių milžiniškas pastangas, atkuriant laisvą ir nepriklausomą Lietuvą.

Gal įdomiausias šios knygos išleidimo faktas yra tas, kad autorius amerikietis, o ne lietuvis. Knygos pagrindas yra autoriaus 1996 m. doktorato disertacija, pristatyta University of Texas. Autorius dr. Gary Hartman, dėstydamas

dokumentai. Svarbiausi jų: dr. Jono Bielskio ir Tautinės tarybos fondai.

Knyga susideda iš septynių skyrių: 1. Lietuvių migracija į Ameriką; 2. Pirmieji Amerikos lietuvių tautiniai judėjimai 1870-1918; 3. Pastangos nušviesti Amerikos lietuvių tautiškumą, kaip Amerikos patriotizmo atspindį; 4. Amerikos ir Lietuvos diplomatiniai santykiai; 5. Amerikos politikos formuotojai ir Lietuvos nepriklausomybės klausimas; 6. Nuo atskiros veiklos į vienybę — klierikalų ir tautininkų suartėjimas šiam tautiškam darbui; 7. Lietuvos pripažinimas.

Šie knygos skyriai atskleidžia nepaprastą Amerikos lietuvių užsispyrimą, meilę Lietuvai, darbštumą, organizacinius sugebėjimus, didžiulį piniginių aukų surinkimą ir bendrą pasiaukojimą, siekiant įgyvendinti Lietuvos laisvę ir pripažinimą. Jų kova ir veikla vyko nuo masinių demonstracijų organizavimo per visą Ameriką, surenkant pasakišką pinigų sumą, iki audienčių ir susitikimų su Amerikos prezidentu. To laikmečio lietuvių buvo galingi ir pavydėtini atkaklūs. Ši Amerikos lietuvių istorija turėjo būti dokumentuota ir moksliskai pristatyta jau seniai, pagerbiant tuos šimtus tūkstančių lietuvių, kurie aukoję savo paskutinį centą Lietuvos labui.

Reikia pateikti pora pavyzdžių iš Amerikos lietuvių veiklos tais laikais, kurie yra smulkiai išdėstyti dr. Gary Hartman knygoje. Šioje istorijoje išskyla du pagrindiniai veikėjai — iš katalikų pusės tai kun. Aleksandras Burba, o iš tautininkų — dr. Jonas Šliūpas. Abu, ir abi bendramintčių pusės, dirbo, bet, kaip lietuviams ir dabar įprasta, atskirai. Ši kova ir nesutariamai tarp pagrindinių lietuvių grupių labai kenkė stiprinti vieningą veiklą Lietuvos labui. Neišvairinant darbų, atliktų pavienių žmonių bei didžiųjų susivienijimų ar pa-

rapijų klebonų, aštuoni dideli įvykiai imponuoja tų laikų darbų eigą ir energiją.

* Visuotinis Amerikos Lietuvių seimas New Yorke, 1918 m. 13-14 d., kuriame dalyvavo iš visos Amerikos 1,200 atstovų, atstovaudami daugiau kaip 1,000-čiai Amerikos lietuvių organizacijų. Jų vienbalsis sprendimas — Lietuva turi būti be jokių sąlygų laisva valstybė.

* Amerikos lietuvių demonstracijos 1918 m. liepos 4 d. New Yorke subūrė daugiau kaip 10,000 lietuvių. Demonstraciją net porą dienų aprašė *New York Times*.

* 1919 m. sausio 1 d. suorganizuota demonstracija Čikagoje prieš lenkų kariuomenės veržimąsi į Vilnių. Dalyvavo daugiau kaip 20,000 žmonių.

* 1919 m. kovo 18 d. susitarė skirtingos Lietuvių tarybos ir už 60,000 dolerių, pasamdė Carl Byoir vesti Amerikoje propagandą už Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą.

* 1919 m. balandžio 23 d. Madison Square Garden, New York, surengė demonstraciją ir parodą, kurie pritaikė daugiau kaip 10,000 žmonių.

* 1919 m. birželio 9 d. sušaukė visų lietuvių suvažiavimą Čikagoje. Dalyvavo per 4,000 atstovų. Suvažiavime buvo pristatytas Lietuvos Laisvės Varpas, kuris Čikagos gatvėmis buvo lydimas daugiau kaip 18,000 lietuvių, jų tarpe 500 Pirmojo pasaulinio karo lietuvių karių, tarnavusių Amerikos kariuomenėje.

* 1921 m. gegužės 31 d. buvo įteiktas Amerikos prezidentui Warren G. Harding vienas milijonas parašų, prašant Lietuvos pripažinimo *de jure* ir *de facto*.

* 1922 m. rugpjūčio 20 d. McKinley Parke (Archer ir Western) Čikagoje įvyko demonstracija, dėkojant Amerikos prezidentui už Lietuvos pripažinimą. Dalyvavo per 100,000 lietuvių.

Iš knygos aiškėja, kad Amerikos lietuvių veikla buvo suskaldyta ir nevieninga iki 1919 metų kovo 18 dienos, kai New Yorke pagaliau visos pagrindinės organizacijos susitarė vieningai dirbti. Nuo tada pastangos ir darbas vyksta energingiau ir sulaukiamas didesnis pripažinimas Amerikos politiniame gyvenime. Šie mūsų pirmtakų žygiai turi būti mums visiems pavyzdžiu dabarties veikloje ir darbuose.

Aukščiau paminėti įvykiai iš dalies atspindi tą energiją ir pasižventimą, kurį turėjo ir rodė anų laikų Amerikos lietuvių. Mažai mokslų išėjo, vos kelis dolerius į dieną uždirbantys, sugebėjo rašyti, keliauti, aukoti ir dalyvauti tuose renginiuose bei darbuose, kurie Lietuvai buvo svarbūs. Jų nuopelnai yra dar per mažai mūsų įvertinami. Jie įsteigė daugiau kaip 120 parapijų ir pastatė tiek pat bažnyčių. Jie aukoję pinigus ir investavo į laisvą Lietuvą.

Ši dr. Gary Hartman knyga gan išsamiai išdėsto Amerikos lietuvių pastangas bei darbus, siekiant laisvos ir nepriklausomos Lietuvos. Visi turime džiaugtis šios knygos pasirodymu, nes tai užpildo didelę spragą, nušviečiant to laikotarpio reikšmingą istoriją.

Taigi, reikia padėkoti Lietuvių fondui, be kurio paramos ši knyga tikrai nebūtų išėjusi į viešumą. O taip pat reikia padėkoti dr. Gary Hartman, kuris, būdamas amerikietis, įdėjo tiek darbo, atskleidžiant ir išnagrinėjant mūsų tautai reikšmingą istorijos dalį.

Napoleono kariuomenės traukimas pro Vilniaus rotušę 1812 m. Iš J. K. Vilčinsko *Vilniaus albumo* 1846.

Paroda apie Napoleoną ir Lietuvą

Prie pat Gedimino kalno esančiame Lietuvos nacionaliniame muziejuje nuolat veikia ilgalaikės istorinės ekspozicijos ir keletas bene kas mėnesį keičiamų parodų. Iš ilgalaikių šiuo metu yra dvi: „Lietuvos proistorė“ bei „Valstybės ir kultūros istorija“. Šalia — paroda „Napoleonas ir Lietuva“.

Paroda „Napoleonas ir Lietuva“ primena 1812 metų gruodžio įvykius. Tada, spiginant 30 laipsnių šalčiui, Vilnių ir jo apylinkes užplūdo iš Rusijos bėgančios, išbadėjusios ir sušalusios Napoleono armijos likučiai. Pats imperatorius, savo karių palikęs likimo valiai, Vilnių pravažiavo gruodžio 6 d. Pakrikusi kariuomenė, ieškodama maisto ir prieglobsties, kol gruodžio 10 d. į miestą įsiveržė kazokai. Manoma, kad toms dienomis žuvo apie 40,000 Napoleono karių, visai nebeįsivaizduojant, kas būtų įvykę, jei jie būtų išlikę.

Vieną didžiulę kapavietę 2001 metų rudenį rado darbininkai, tiesdami gatvę per buvusį karinį miestelį Vilniuje. Čia beveik 600 kvadratinio metrų ploto apkausoje atkasė per 3,000 žmonių palaikų, sumestų netvarkingai, vienas ant kito.

Tyrinėjimams vadovavo žinomas archeologas dr. Albinas Kuncevičius ir antropologų grupės vadovas dr. Rimas Jankauskas. Dalyvavo mokslininkai iš Prancūzijos. Radinių labai daug. Prancūzijos ambasada Lietuvoje. Kapavietės filmavo JAV, kitų šalių televizijos. Tyrinėjant patvirtino, kad čia palaidoti 1812 m. žuvę.

Ši knyga turėtų būti visose bibliotekose. Prašykite, kad jūsų vietos bibliotekos įsigytų šią knygą. Jos ISBN numeris yra 0-929700-40-6. Knygą galima gauti Lituanistikos tyrimo ir studijų centre, 5600 S. Claremont Avenue, Chicago, IL 60636-1039 (tel. 773-434-4545, el. paštas lithuanianresearch@ameritech.net). Kaina 32.95 + 4.00 už persiuntimą paštu.

Prof. dr. Jonas A. Račkauskas

Napoleono armijos kariai. Rasta uniforminės aprangos detalų, monetų, žiedų, granadinėlių, kryželių liekanų, sagų su kariuomenės dalinių numeriais. Nustatyta, kad kapavietėje, palaidoti 3,269 žmonės. Iš jų 2,021 vyras, daugiausia 20-30 metų amžiaus. Būta ir moterų, ir vyresnių žmonių.

Būtent šių tyrinėjimų duomenys ir sudaro bene įdomiausią parodos dalį. Didelio formato fotografijose matomos kasėnų vietos ir tarpiniai. Stenduose muziejaus restauratorių tvarkomi radiniai: apranga, asmeninio naudojimo daiktai.

Nemažai vietos skirta dailės kūriniams, suvenyrams, kuriuos parodai paskolino kolekcininkas Zigfridas Jančauskas. Įdomūs eksponatai, liudijantys, kad Lietuva ir Lenkija tikėjosi su Napoleono

pagalba išsivaduoti iš Rusijos imperijos gniauztų, todėl buvo kuriami kariniai daliniai, dalyvavę žygyje į Rytus. Tuose daliniuose kovėsi patriotiškai nusiteikę miestiečiai, studentai, bajorai. Deja, Napoleonui pralaimėjus, viltys žlugo. Parodoje yra devyniolikto lietuvių ulonų pulko vėliava, leitenanto Karolio Grigoravičiaus mundūras, kepurė, parakinė. Žymiausias eksponatas — Napoleono plaukų sruoga, dovanota adjutantui Juozapui Antanui Kosakovskui, turėjusiam generolo laipsnį.

Paroda gausiai lankoma, nes dėmesys 190 metų senumo įvykiams, ypač išsivadavimo viltys, siejamos su 1793 metų sukilimu, bręstančiais naujų sukilimų daigais, domina ir istorikus, ir moksleivius, studentus, pagaliau — kiekvieną iš mūsų.

Jadvyga Gudonavičienė

Jungtinis kultūrinis leidinys

Atkelta iš 3 psl.

A. ir M. Černiauskai įdomiai ir patraukliai rašo apie V. Krėvės gimtojo Merkinės krašto kultūrinę šią dieną. Šią Džukijos vietą net iš Paryžiaus pasiekia Frankobaltų vasaros universiteto prezidentės Francoise Isabela de Cellery d'Alens, skulptorės Chaterina Perruche kultūrinė parama. Čia savo sodyboje dirba žinomas dailininkas Alg. Švažas, vyksta V. Krėvės atminimo renginiai, vasaras čia praleidžiantis režisierius J. Jurašas su žmona A. Sluckaite Merkinės bažnyčioje surengia koncertus, kuriuose groja muzikantai net iš JAV. Merkinės gyventojai jau girdėję „Ažuoliuko“, Lietuvos simfoninio orkestro koncertus.

Ištisus tris naujojo leidinio puslapius užima kultūrinė informacija arba redakcijos vadinamas „Kultūros žemėlapis“. Kokie filmai bus rodomi Lietuvos kinoteatruose, kokie spektakliai ir koncertai ne tik Vilniaus, bet ir kitų miestų teatruose, muzikos salėse, bažnyčiose. O kiek įvairiausių parodų Lietuvos miestuose ir miesteliuose veikiančiose dailės galerijose bei muziejuose!

Kiekvieną savaitę Lietuvoje išleidžiama net po kelias dešimtis naujų knygų. Kiekvienoje leidinio *Literatūra ir menas* — *Dienovidis* laidoje — daugiau kaip pusę puslapio užima naujai išleistų meno, literatūros, mokslo, grožinės bei vaikų literatūros knygų

sąrašas su trumpais tų knygų apibūdinimais.

Kiekvienoje savaitraščio laidoje yra satyros ir humoro skyrelis lotyniškų pavadinimų „Difficil est satiram non scriberel“ Kas antrame leidinio numeryje — nuolatinė skiltis „Lietuviai sveturi“, šių eilučių autorius rengia pagal užsienio lietuvių dienraščio *Draugas* pranešimus. Šioje skiltyje — svarbiausi išeivijos kultūrinio, visuomeninio gyvenimo įvykiai, išeivijos organizacijų, fondų, mokslo įstaigų ryšiai su Lietuva. Ši skiltis — deka, vienintelė nuolatinė skiltis apie išeivijos gyvenimą ir veiklą gausioje Lietuvoje leidžiamų laikraščių ir žurnalų jūroje...

Savaitraščio *Literatūra ir menas* — *Dienovidis* (indeksas 0063) prenumerata užsienyje (su persiuntimu): vienam mėnesiui — 10 eurų (JAV doleris), 3 mėn. — 30 eurų (JAV dol.), pusmečiui — 60 eurų (JAV dol.), metams — 120 eurų (JAV dol.).

Ketvirtinio žurnalo *Dienovidis-Literatūra ir menas* (indeksas 5315) prenumerata metams užsienyje — 20 dolerių arba 30 Kanados dolerių. Žurnalo *Aktivos jungtis* (indeksas 5407) prenumerata užsienyje: 3 mėn. — 9 eurai (JAV dol.), metams 36 eurai (JAV dol.).

Algimantas Antanas Naujokaitis

Lietuvi, Lietuvi! Ar išgirsti Balsą Savo Motinos Lietuvos Šauktoles Pagarbės? Ar išklausys Jūs Maldavimą?

UŽSKAMBINK LIETUVAI LAISVĘ SAVO GAUSIA AUKA

IR BUK IŠTRAUKAS I ŽEMINIA LIETUVOS LAISVĖS VARPĄ GARBES RODA

Broliai ir Sesul! Aukauk Nuo Širdies Stoglon, Nes Rylei Gali Buti Po Laikui!

LIETUVOS LAISVĖS VARPO KOMITETAS, 3332 So. Halsted St. CHICAGO, ILL.

J. I. BAGDŽIUNAS, Prm., B. M. RUTKUS, Vice-prm., Dr. K. DEANGULIS, Prm., T. PAUKSTIS, lkd., V. ČESNA, Dr. A. P. JAŠKAUSKAS, ST. GRIGUŠIS, J. GRIGUŠIS,

V. P. JANKUS, A. KARŠIJA, A. KRAŠIUSKAS, J. S. LOPATTO, K. KOSKUS, K. ŠNOLIS, J. KRAŠIUS, J. VIKAS, J. VIKONTAS,

Lietuvos Laisvės varpas, Amerikos lietuvių padovanotas nepriklausomai Lietuvai, pirmą kartą atidengtas Čikagoje 1919 m. birželio 9 d. vykusiame suvažiavime, kuriame dalyvavo per 20,000 mūsų tautiečių. Vėliau varpas keliavo po įvairius lietuviškus tautinius Amerikoje ir buvo renkamos aukos Lietuvai: už 5 dol. varpas suskambėdavo vieną kartą, už 10 dol. — buvo suskambinamas du kartus.